

21.4x27.45	1/3	עמוד 32	מוצש - מקור ראשון	20/06/2014	42990278-1
אני גיטל מאת סמדר הרצפל - 16860					

צילום: יעקב נחומי, בלאש 90

מקור החמידה

בספרה "אני, גיטל" מגוללת סמדר הרצפלד את
קורותיה של אחת הנשים המרתקות בעולם החסידות
- כלתו של המגיד ממזריטש שנישאה בגיל בת
מצוזה, נטשה את ילדיה ועלתה לבדה מאוקראינה
לישראל של המאה ה'18
שירה קרריעובדיה

42990300-7	20/06/2014	מקור ראשון - מוצש	עמוד 33	2/3	19.17x24.6
אני גיטל מאת סמדר הרצפלד - 16860					

קנה אחת הייתה בירושלים, זקנה נאה שכמותה לא ראינו מימינו. לא, לא קראו לה תהילה, והיא מעולם לא כיכבה בסיפוריו של עגנון. שמה היה דווקא גיטל, ועל אף שהייתה דמות יוצאת דופן ויחידה מסוגה בדורה, שמה אינו ידוע כמעט לאיש. פירושים קטנים, קצרים, מסיפור חיה המרתק אפשר ללקט פה ושם מתוך סיפורי החסידים המוקדשים לבעלה – רבי אברהם המלאך, לחתנה – המגיד ממזריטש, ולבנה – רבי שלום שכנא, אביו של רבי ישראל מרוז'ין.

קורותיה של האישה המיוחדת הזו, שנישאה בגיל 12 ובהמשך עלתה לבדה לירושלים, זוכים לחיים חדשים בספרה של סמדר הרצפלד היוצא לאור בימים אלה. בספר "אני, גיטל" היא נכנסת לנעליה של הנערה הצעירה שגדלה בבית למדני בוואלין שבאוקראינה, ובגיל שבו נערות בימינו חוגגות בת מצווה הצטרפה למשפחת האצולה החסידית של העת ההיא, משפחתו של המגיד ממזריטש.

מאוקראינה לירושלים

"חיתנו אותה עם אדם יוצא דופן, מזור מאין כמוהו, שכונה ר' אברהם 'המלאך', ולא במקרה", אומרת הרצפלד, בשיחה המתקיימת עמה בכיתה הנאה במושב הגרמנית בירושלים. "היא מוצאת את עצמה בלב העולם החסידי, בבית של המגיד ממזריטש – תלמידו של הבעל שם טוב, אבי התנועה החסידית ומי שקיבץ סביבו כמות גדולה של חסידים שהפכו למייסדי החצרות החסידיות החשובות. הוא הפך את החסידות למה שהיא היום".

סיפור נישואי הבוסר של גיטל הוא מעשייה חסידית בפני עצמה: "המגיד ממזריטש הוא שבחר בה, אחרי שראה אותה בחלומו והבין שיש בכוחה להציל את חייו של בנו, אחרת הוא יילקח מהעולם. המגיד שלח שליחים שיביאו אותה מהכפר שבו גדלה, עם הוראות הגעה מדויקות עד פתח הבית שלה. ממש כמו וויז של ימינו".

תיאור טקס החתונה של גיטל, הילדה הצעירה שנקרעה ממשפחתה הרחוקה, תבע מהרצפלד לדמיין את העולם מעיניה של נערה בת 12. "רציתי לראות את הדברים מהעיניים שלה, ואגב כך לגעת בנושא המאוד מורכב של נישואים בגיל כל כך צעיר, נושא שעדיין רלוונטי בעולם החסידי של ימינו. גם היום, הנישואים של הירושות והיורשים של האדמו"רים נערכים בגילאים מאוד נמוכים".

רבי אברהם המלאך, האיש שאיתו התחתנה, הוא אדם מתבודד ומשונה, אבל גיטל אינה נותרת לבדה: קשר מיוחד ויוצא דופן נוצר בינה לבין המגיד ממזריטש, חמיה, שמוזהה את הכוחות המיסטיים שניחנה בהם ומטפח אותם. "הוא זיהה בה דברים מיוחדים, והפך עבורה למעין דמות אב. הרי אביה של גיטל נשאר הרחק בכפר שממנו הגיעה, ולמגיד אין בת משלו", אומרת הרצפלד.

בגיל צעיר מאוד נכנסה גיטל להריון, וכבר בהיותה בת 14 הפכה לאם. שני הבנים שנולדו לה הפכו לרבנים נערצים וחשובים,

המוכר שבהם הוא בנה הצעיר – רבי שלום שכנא. כעבור שנים-עשרה שנות נישואים נפטר רבי אברהם המלאך, וגיטל הפכה לאלמנה צעירה בת 24. בשלב הזה של חייה היא מחליטה לפנות לדרך עצמאית ולא צפויה: "בניגוד למה שמצופה מאלמנה בגילה, היא מחליטה שלא להינשא שוב", אומרת הרצפלד, "גיטל מחליטה למסור את שני בניה הקטנים לאימוץ אצל הרבנים שלימדו אותם, ויוצאת לבדה לכיוון ירושלים. היא יוצאת, אישה צעירה לבדה, למסע ארוך ומסוכן מאוקראינה לארץ ישראל. לא היו אז דברים כאלה".

« ואחרי המסע הארוך הזה, נכונה לה אכזבה לא קטנה. "היא מגיעה לירושלים של השלטון העותמאני, לעיר מונומנט ונטושה שבה חיה קהילה עלובה שמתפרנסת מקופות צדקה. אי אפשר שלא להתאכזב מעיר כזו, מה גם שכגודל המאמץ שנדרש ממנה להגיע לכאן, כך גודל הציפיות. היא הרי נוסעת לירושלים של התנ"ך, של האגדות. היא לא מתארת לעצמה שכך תיראה העיר שעליה חלמה".

הרצפלד: "המגיד ממזריטש בחר בה, אחרי שראה אותה בחלומו והבין שיש בכוחה להציל את חייו של בנו. הוא שלח שליחים שיביאו אותה מהכפר שבו גדלה, עם הוראות הגעה מדויקות – ממש כמו וויז של ימינו"

למלכה אין כתר

נכדה של גיטל, רבי ישראל מרוז'ין, מזכיר בכתביו את סבתו, שאותה לא זכה להכיר. מספריו אנחנו למדים שגיטל בחרה לחיות בירושלים בפשטות, בלי לספר לאיש על ייחוסה המכובד. "היא, ששייכת למשפחת המלוכה החסידית, שהייתה אישה משכילה, העדיפה להישאר בעילום שם ולעבוד בירושלים בעבודה הכי קשה ולא נחשבת – ככוכבת. ניסיתי להבין מה עבר עליה ולנסות לדמיין את החיים שלה, שהייתה בהם סתירה גדולה מאוד בין החיים הפשוטים לבין היכולות המאגיות המיוחדות שלה". זו לא הייתה הסתירה היחידה בחייה של גיטל: בין השאר, מכניסה הרצפלד לפיה של הגיבורה שאלות קיומיות שונות, שנוגעות בפרט שבין מימוש החלומות האישיים, כמו העלייה לארץ ישראל, לבין המחיר המשפחתי ששילמה – נטישת ילדיה בגיל צעיר.

דמותה של גיטל, כאמור, נזכרת שוב ושוב בסיפורי החסידים של בני משפחתה, שאותם מכנה הרצפלד "הדרמה של משפחת המלוכה של דור החסידים שאחרי הבעש"ט".

« איך מתייחסים המקורות החסידיים לדמות הלא קונבנציונלית הזו, שעזבה את ילדיה? »

19.07x24.39	3/3	עמוד 34	מוצש - מקור ראשון	20/06/2014	42990323-2
אני גיטל מאת סמדר הרצפלד - 16860					

התחילה עבודת העריכה: הרבה שיוף, הרבה ניקוי. בסדנאות הכתיבה שהתפרנסתי מהן במשך הרבה שנים, כל הזמן אמרתי לתלמידים שצריך 'למחוק, למחוק, למחוק'. זה המפתח לכל". את דמותה של גיטל גילתה הרצפלד דרך הסיפורים החסידיים, ומאו חיפשה עוד ועוד פרטים על חייה. "בסיפורים החסידיים לא נאמר כמעט כלום על נשים. כמה נשים אנחנו מכירים בשמן, בחסידות בפרט ובהיסטוריה היהודית בכלל? גם אם יש התייחסות לאישה, מזהים אותה הרבה פעמים בתור 'בתו של' או 'אשתו של'. כמעט שאין דמויות נשיות מזהות בשם. הייתי צריכה לחפור הרבה אפילו כדי לגלות את שמה הפרטי של גיטל", היא אומרת.

« ניסית להעביר את הספר לחסידי רוז'ין, צאצאיה של גיטל? "יש בירושלים חצר ענקית של רוז'ין, זו אחת החסידויות הגדולות והעשירות. אבל אין לי אשליות: הם נמצאים בעולם שלהם, של מאה שערים, ואין לי מקום שם. אני לא אדם שמתפרץ למקום שלא מזמינים אותו אליו. גם גיטל לא הייתה כזו".

"אני, גיטל" יצא לאור בהוצאת "62", שאותה הקימה הרצפלד לאחרונה עם המשורר והסופר בנימין שבילי. "כשחזרתי לכתיבה החלטתי שאני רוצה להיות עצמאית כסופרת, לא רק ככותבת. המודל שהיה לי בראש הוא זה של וירגיניה וולף, שיחד עם בעלה ליאונרד ייסדה הוצאת ספרים קטנה, כדי שלא תהיה תלויה בגחמות של עורכים ומוציאים לאור. אמנם לי אין ליאונרד וולף", היא צוחקת, "אבל החלטתי להיות הליאונרד וולף של עצמי. אני רוצה להוציא לאור ספרים שנוגעים לעולם שלי".

ה"אני מאמין" של ההוצאה, לדבריה, הוא "להוציא לאור ספרים מיוחדים. לא ספרי 'אמצע הדרך', אלא כאלה שקשורים בחוויה דתית ובחוויה הנשית. 'אני גיטל' הוא ספתח מצוין, כי הוא נוגע לשני התחומים שמעניינים אותנו".

לקראת החגים עתידה לצאת בהוצאה אנתולוגיה של סיפורי חסידים, בעריכת שבילי. "הרעיון הוא לפרסם מעשיות מוכרות פחות. האוספים החסידיים הם מחסן שיש בו אינספור אוצרות, והחוכמה היא למצוא אותם וללקט אותם". הספר השלישי, המתוכנן לצאת לאור בחורף, הוא קובץ שירים של המשורר אבישר הירשפי.

הקמת הוצאה עצמאית היא הגשמת חלום עבורה עוד מימיה כסטודנטית, או למדה מחשבת ישראל ומקרא באוניברסיטה העברית. "הייתה לנו קבוצה של כמה חברים, כולם כותבים, ותמיד חלמנו שיום אחד נרים דבר כזה".

« אין צורך להכביר במילים על מצבו העגום של שוק הספרים. אתם לא חוששים מכישלון כלכלי?

"המטרה בהקמת ההוצאה היא לא לעשות ביזנס. אני מבינה שאני, בתור מוציאה לאור, צריכה סבלנות. ההשפעה והכוח של ההוצאה שלנו יתהוו לאט-לאט. אני לא יכולה לרמיץ אחרת. זו הוצאה שהתכונתה העיקרית שמאפיינת אותה הן רוחב לב ומידת הסבלנות. ואפילו אם רק מיעוט ייחנה מהספרים שנוציא, הגשמו את הייעוד שלה". ■

"גיטל מוזכרת במקורות מכיוון שהיא כל כך לא רגילה, וכך גם מתייחסים אליה. היא מוקפת בדמויות שכל אחת מהן היא אגדה גדולה בחסידות וביהדות, וההחלטה שלה לעלות לבדה לארץ היא מעשה שמתאים לדמות שלה, לכל עלילת חייה; היא דמות לא רגילה, עם גורל בלתי רגיל".

הרוזן שלי עם גיטל

במשך שנים ארוכות הסתובבה הרצפלד, שזהו ספר הפרווה הרביעי שלה, עם דמותה של גיטל. "כשהתחלתי את הרשימות הראשונות עוד לא היה לי מחשב אפילו. גיטל התבשלה על אש קטנה, כמו צ'ולנט טוב על האש. בחיים שלי קרו בינתיים כל מיני דברים, בסוף שנות ה-90 לקחתי פסק זמן מכתובה והפכתי לאמא. במשך 15 שנה הייתי עסוקה בעיקר באמהות שלי ובגידול הבנים, ורק לאחרונה חזרתי לחיים של כתיבה. זה לא אומר שנשטתי את גיטל לגמרי, אבל היא העסיקה אותי רק לסירוגין, במין רצוא ושוב שכזה.

"לאט-לאט הגיטל הספרותית שבתוכי התחילה לגדול, ומאו אני לא יכולה לעזוב אותה; היא גדלה כמו ילדה בתוכי – ואז

"כשחזרתי לכתיבה החלטתי שאני רוצה להיות עצמאית כסופרת. המודל שהיה לי בראש הוא זה של וירגיניה וולף, שייסדה עם בעלה הוצאת ספרים קטנה כדי שלא תהיה תלויה בגחמות של עורכים ומוציאים לאור"

ספר שהתבשל במשך שנים ארוכות. סמדר הרצפלד